

Κοινωνικός Αποκλεισμός & βιβλιοθήκες

ΝΩΡΙΑ ΠΟΛΙΤΗ

Πηγή έμπνευσης για το παρόν άρθρο αποτέλεσε η πτυχιακή εργασία της γράφουσας, η οποία έχει τίτλο: «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Βιβλιοθήκες», με επιβλέπουσα καθηγήτρια την κα Χατζημαρή Στέλλα.

Κίνητρα για την εκπόνησή της ήταν η κοινωνική διάσταση του θέματός της και το γεγονός ότι βασικός στόχος του επαγγέλματος του βιβλιοθηκονόμου και του επιστήμονα της πληροφόρησης πρέπει πάντα να είναι η παροχή ελεύθερης πρόσβασης όλων στο υλικό των βιβλιοθηκών ανεξάρτητα από τον οποιονδήποτε περιορισμό.

Σκοπός της εργασίας ήταν να τονιστεί η ύπαρξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων, ποιες είναι αυτές, να γίνουν προτάσεις για το ποιες υπηρεσίες, ποια υλικά και ποια προγράμματα μπορούν να τους προσφέρουν οι βιβλιοθήκες, ενώ παράλληλα να δοθεί και μία πρώτη εικόνα της ελληνικής πραγματικότητας.

Ευπαθείς κοινωνικές ομάδες

Για να καταστεί σαφές ποιες είναι οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες θα γίνει σε αυτό το σημείο μία επιγραμματική αναφορά τους:

- Μακροχρόνια άνεργοι
- Νέοι-ες (18-30 ετών)

- Άτομα άνω των 65 ετών
- Γυναίκες
- Άτομα που εγκατέλειψαν πρόωρα τη βασική εκπαίδευση
- Αρχηγοί μονογονεϊκών οικογενειών
- Άτομα με ειδικές ανάγκες:
- Κινητική αναπηρία
- Νοητική υστέρηση
- Κωφλαλία
- Τύφλωση
- Ψυχική ασθένεια
- Άλλες
- Πρόσφυγες, μετανάστες, αιτούντες άσυλο
- Παλινοστούντες
- Εθνικές, γλωσσικές και πολιτιστικές/θρησκευτικές μειονότητες
- Ναρκομανείς, αλκοολικοί και απεξαρτημένοι
- Άτομα που βιώνουν βίαιη και επιθετική συμπεριφορά μέσα στην οικογένεια
- Φτωχοί
- Άστεγοι
- Φυλακισμένοι
- Αγροτικοί πληθυσμοί
- Άλλες (Σημ.: Είναι πολύ πιθανό οι ευπαθείς κοινωνικές ομάδες να διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα τόσο όσον αφορά τα χαρακτηριστικά τους όσο και σε σχέση με το κατά πόσο υπάρχουν ως ομάδες. Έτσι, μπορούμε να πούμε ότι αν αναφερόμασταν συγκεκριμένα στην Ελλάδα, μία άλλη ευπαθής κοινωνική ομάδα που θα μπορούσε να συμπεριλαμβάνεται στις προαναφερθείσες είναι οι

Αθίγγανοι. Αντίστοιχα, στην Ωκεανία οι Αβοριγίνες, κ.ο.κ.).

Τι είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός

Ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι ένα πολύπλοκο φαινόμενο, το οποίο περιλαμβάνει όχι μόνο έλλειψη πρόσβασης σε συγκεκριμένες υπηρεσίες αλλά και κοινωνικοδημογραφικούς παράγοντες, την κοινωνικοπολιτιστική κατάσταση των ατόμων και την ποιότητα του επιπέδου ζωής τους. Εστιάζει στις ανάγκες εκείνων που είναι αποκλεισμένοι. Περιλαμβάνει άτομα και ομάδες που υποφέρουν από άμεσες και έμμεσες διακρίσεις, όπως και μεγαλύτερα τμήματα πληθυσμού που θεωρείται ότι έχουν κάποια μειονεκτήματα και έτσι περιθωριοποιούνται από την κοινωνία. Επιπλέον, ο αποκλεισμός εμφανίζεται σε συγκεκριμένες τοποθεσίες, για παράδειγμα αγροτικές περιοχές και τμήματα του κέντρου των πόλεων. Εστιάζοντας στον αποκλεισμό, εφιστούμε την προσοχή σε ανάγκες, αναγνωρίζουμε συγκεκριμένα άτομα και ομάδες και προορίζουμε υπηρεσίες για αυτούς.

Γι' αυτό ένας καλύτερος όρος θα ήταν ο κοινωνικός και οικονομικός αποκλεισμός, ο οποίος περιλαμβάνει τόσο τις κοινωνικές επιπτώσεις όσο και τις οικονομικές αιτίες του αποκλεισμού. Δίνει, επίσης, τη δυνατότητα στους αποκλεισμένους -άτομα και ομάδες ατόμων- να μη θεωρούν τους εαυτούς τους υπεύθυνους για τον αποκλεισμό αυτόν, αλλά θύματα των οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων ενός παγκοσμιοποιημένου κόσμου, ο οποίος δημιουργήθηκε από υπερεθνικούς παράγοντες ως ένα μέσο αύξησης των κερδών τους (σ.σ.: για λόγους συντομίας όμως σε αυτό το κείμενο θα χρησιμοποιείται ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός). (1), (2)

Δημόσιες βιβλιοθήκες και κοινωνικός αποκλεισμός

Οι δημόσιες βιβλιοθήκες έχουν πολλές δυνατότητες στη διάθεσή τους όσον αφορά την αντιμετώπιση των προβλημάτων κοινωνικού αποκλεισμού από τα οποία πλήττονται κάποιες ομάδες χρηστών. Είναι σημαντικό μέσα σ' αυτή τη διαδικασία να γίνει προσπάθεια αποφυγής όλων των κινδύνων που οδηγούν στον αποκλεισμό των δυσπραγούντων. Μπορούν να εξασφαλίσουν ότι δεν θα συμβεί κάτι τέτοιο και με την παροχή πρόσβασης στις υπηρεσίες τους μέσω νέων διαύλων. Είναι σημεία πρόσβασης ανοιχτά σε όσους χρειάζονται πληροφόρηση για την αντιμετώπιση διαφόρων ζητημάτων.

Ακόμη, με πρωτοβουλία τους για επαφή με κατοίκους που είναι απομονωμένοι και όχι καλά πληροφορημένοι μπορεί τόσο να ενισχυθεί η συνεκτικότητα του κοινωνικού ιστού της περιοχής τους όσο και να εδραιωθεί η σημασία του ρόλου τους στην υποστήριξη της κοινωνικής ενσωμάτωσης. Η διαδικασία αυτή συνεπάγεται την προσαρμογή και την επέκταση της κλίμακας των υπηρεσιών που παρέχουν οι βιβλιοθήκες, τη δημιουργία νέων δεσμών με την κοινότητα και την αμφισβήτηση κάποιων από τις παραδοσιακές αρχές και πρακτικές των βιβλιοθηκών, γεγονότα που απαιτούν την ενεργή υποστήριξη του προσωπικού της βιβλιοθήκης.

Επιπλέον, οι δημόσιες βιβλιοθήκες μπορούν να καταπολεμήσουν τον κοινωνικό αποκλεισμό και με τους παρακάτω τρόπους:

- Την υιοθέτηση της κοινωνικής ενσωμάτωσης ως την επικρατέστερη πολιτική προτεραιότητα για όλες τις βιβλιοθήκες και τα κέντρα πληροφόρησης.
- Τη διαμόρφωση ειδικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση των αναγκών των μειονοτήτων και της κοινότητας που εξυπηρετούν.

- Τη συμβουλευτική ανάμειξη των κοινωνικά αποκλεισμένων ομάδων για την εξακρίβωση των αναγκών και των προσδοκιών τους. Η εδραίωση και η διατήρηση αυτών των δεσμών είναι χρονοβόρες διαδικασίες, οι οποίες απαιτούν τη δέσμευση ανθρώπινου δυναμικού.
- Τη δημιουργία βιβλιοθηκών, όπου υπάρχει ζήτηση, αλλά και την ανάπτυξη και τη βελτίωση των υπαρχόντων εγκαταστάσεων και υπηρεσιών - όπου αυτό είναι δυνατό.
- Την υιοθέτηση περισσότερο ευέλικτων ωραρίων λειτουργίας, προσαρμοσμένων στις ανάγκες και στο συμφέρον της κοινότητας που εξυπηρετούν.
- Λειτουργώντας στο τοπικό επίπεδο ως ένα κύριο σημείο πρόσβασης για οικονομικά προσιτές ή δωρεάν υπηρεσίες και για πληροφορίες (π.χ. που έχουν να κάνουν με τις παροχές της κοινωνικής πρόνοιας, τα δικαιώματα του πολίτη, προγράμματα απασχόλησης, κατάρτισης και εκπαίδευσης).
- Εξετάζοντας τις πιθανότητες εγκατάστασής τους από κοινού με άλλες υπηρεσίες που παρέχονται από την τοπική αυτοδιοίκηση.
- Με τη δημιουργία κοινοπραξιών με άλλους μη κυβερνητικούς οργανισμούς που παρέχουν εκπαίδευση ή φορείς αρμόδιους κατά περίπτωση, με στόχο την ανάπτυξη και την παροχή υπηρεσιών.
- Την παροχή προγραμμάτων δια βίου εκπαίδευσης.
- Τη δημιουργία κινητών βιβλιοθηκών, οι οποίες θα βρίσκονται στην πρώτη γραμμή, αντιμετωπίζοντας την αγροτική απομόνωση ή πιθανά προβλήματα στις συγκοινωνίες και μεταφέροντας τις υπηρεσίες της βιβλιοθήκης τόσο στα προάστια που είναι απομονωμένα όσο και στις διάφορες κωμοπόλεις. (3)

Οργανισμοί - βιβλιοθηκονομικές ενώσεις και ευπαθείς κοινωνικές ομάδες

Είναι γεγονός ότι πολλοί φορείς, οργανώσεις και άτομα έχουν διαδραματίσει σημαντικό ρόλο σε παγκόσμιο επίπεδο όσον αφορά την ύπαρξη υπηρεσιών εκ μέρους των βιβλιοθηκών προς τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες ή τη βελτίωσή τους στις περιπτώσεις που υπάρχουν ήδη. Βάσει της μελέτης -κύρια από το Διαδίκτυο- της βιβλιογραφίας μπορούμε να κάνουμε λόγο για: α) παγκόσμιους οργανισμούς, όπως η Unesco, β) βιβλιοθηκονομικές ενώσεις, όπως η International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), η American Library Association (ALA), η Library Association και το Δίκτυο PULMAN (λειτουργεί μέσα στα πλαίσια του ερευνητικού προγράμματος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για μία Φιλική προς το Χρήστη Κοινωνία της Πληροφορίας), οι οποίες προχώρησαν στην έκδοση σχετικών προτύπων και κατευθυντήριων οδηγιών και γ) μεμονωμένα πρόσωπα σε ομιλίες τους στα παγκόσμια συνέδρια, στα workshops και στις προσυεδριακές συναντήσεις της IFLA, που με τη δραστηριότητά τους έδωσαν ώθηση στην προσπάθεια για αποτελεσματική εξυπηρέτηση των ατόμων που ανήκουν σε αυτές τις ομάδες.

Δραστηριότητα ελληνικών βιβλιοθηκών

Στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Κορυδαλλού βρίσκεται σε αρχικό στάδιο η προσπάθεια οργάνωσης νεανικού τμήματος μέσα από την αναζήτηση και την προμήθεια εξειδικευμένων έργων για νέους-ες, το χαρακτηρισμό τους ως αμιγώς νεανικά, τη δημιουργία ειδικών θεματικών επικεφαλίδων και θησαυρού, την εξασφάλιση ξεχωριστού χώρου στη βιβλιοθήκη για τη νεανική συλ-

λογή, τη διαφήμιση της συλλογής, κ.ά.

Επιπλέον, έχει ξεκινήσει μία προσπάθεια βελτίωσης των υπηρεσιών που προσφέρονται σε νέους-ες από έναν αριθμό δημοτικών βιβλιοθηκών, όπως αυτές του δήμου Θεσσαλονίκης και του δήμου Αγίας Παρασκευής, και λαμβάνουν χώρα σημαντικά βήματα προόδου. Ενώ τα τρία τελευταία χρόνια βρίσκεται σε εξέλιξη ένα πρόγραμμα δημιουργίας πρότυπων σχολικών βιβλιοθηκών σε όλη την Ελλάδα μέσω του Γ' Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και αναμένεται η ανάπτυξή τους να μπορέσει να βοηθήσει μελλοντικά στην κάλυψη των πληροφοριακών αναγκών των νέων, τουλάχιστον όσο θα βρίσκονται στα σχολεία ως μαθητές-ριες.

Εξάλλου, η ανάγκη της εξυπηρέτησης των νέων στους τομείς των γνώσεων και της πληροφορίας οδήγησε στην πρόσφατη δημιουργία Κέντρων Πληροφόρησης Νέων (Κ.Π.Ν.) σε δήμους της χώρας μας, με σκοπό την παροχή δωρεάν πρόσβασης στη χωρίς διακρίσεις έγκυρη και έγκαιρη πληροφόρηση. (4)

Ακόμη, στη βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Μακεδονίας έχει εγκατασταθεί από τον Αύγουστο του 2000 ένας σύγχρονος σταθμός εργασίας για άτομα με προβλήματα όρασης. Ο σταθμός περιλαμβάνει έναν προσωπικό Η/Υ με ειδικό λογισμικό και περιφερειακές μονάδες, ώστε οι χρήστες με προβλήματα όρασης να μπορούν να εκτελούν εργασίες επεξεργασίας κειμένου, να εξερευνούν το Διαδίκτυο, να κάνουν βιβλιογραφικές έρευνες, να χρησιμοποιούν το κάθε μορφής ηλεκτρονικό υλικό και πηγή πληροφορίας που παρέχει η βιβλιοθήκη αλλά και να εκτυπώνουν σε μορφή Braille. (5)

Η Ευώνυμος Οικολογική Βιβλιοθήκη, στην Αθήνα, είναι ένα ακόμη παράδειγμα βιβλιοθήκης που μπορεί να χρησιμοποιηθεί και από τυφλούς αναγνώστες. Σε αυτή, μάλι-

στα, η διαχείριση του συστήματος γίνεται από άτομο που αντιμετωπίζει προβλήματα όρασης. (6)

Επιπλέον, είναι αξιοσημείωτο ότι έχουν δημιουργηθεί και δύο ιστοσελίδες στη Θεσσαλονίκη, οι www.specialeducation.gr και www.disabled.gr, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην πληροφόρηση των ατόμων με ειδικές ανάγκες και είναι πιθανό να κατορθώσουν κάποια στιγμή να αποτελέσουν πηγή άντλησης έγκυρων πληροφοριών και ειδήσεων σχετικά με την εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στη χώρα μας. (7), (8)

Τέλος, μία άλλη περίπτωση βιβλιοθήκης, η οποία με τις υπηρεσίες που προσφέρει διευκολύνει την πρόσβαση στην πληροφόρηση και στη γνώση στο μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας που εξυπηρετεί, είναι η Δημοτική Βιβλιοθήκη Βέροιας που -πέρα από το δανεισμό βιβλίων, περιοδικών και βιντεοταινιών- παρέχει δωρεάν πρόσβαση στο Διαδίκτυο -έως μία ώρα ημερησίως- για τους ανέργους και τις πολύτεχνες οικογένειες, έχει αποκτήσει ξενόγλωσσα βιβλία στην αγγλική, στη γαλλική, στη γερμανική και στη ρωσική γλώσσα, ενώ μέχρι το τέλος του έτους θα εμπλουτίσει τη συλλογή της και με αλβανικά βιβλία, επισκέπτεται με την κινητή βιβλιοθήκη απομακρυσμένα χωριά της Κεντρικής Μακεδονίας και διατηρεί αρχείο εθνικών εφημερίδων ανοιχτό σε όλο το κοινό (με ένθετα για εύρεση εργασίας εφημερίδα προκηρύξεων, κ.ά.).

Αντί επιλόγου

«Ο καθένας έχει το δικαίωμα στην ελευθερία της γνώμης και της έκφρασης . αυτό το δικαίωμα περικλείει τόσο την ελευθερία της διατήρησης των απόψεων απερίσπαστα όσο και την αναζήτηση, τη λήψη και τη μετάδοση πληροφοριών και ιδεών με οποιοδήποτε μέσο και ανεξάρτητα από σύνορα».

Άρθρο 19 της παγκόσμιας Διακήρυξης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων - Ηνωμένα Έθνη

Βιβλιογραφικές παραπομπές

(Σημ.: Για τη βιβλιογραφική υποστήριξη του άρθρου δημιουργήθηκε αντίστοιχη βάση στο πρόγραμμα «Procite» με το πρότυπο Ansi-Am National Standards)

1. Fighting social exclusion in rural areas [Web Page]. Accessed 2003 Oct. 20. Available at: <http://europa.eu.int/comm/archives/leader2/rural-en/biblio/exclusion/sub 11. htm# ref01>.
2. Social and economic exclusion [Web Page]. Accessed 2003 Oct. 20. Available at: <http://www.icare.to/Struggle-against-racial-exclusionWP131.doc>.
3. Vincent, John. Tackling social exclusion [Web Page]. Accessed 2003 Oct. 20. Available at: <http://www.libr.org/ISC/articles/15-Vincent.html#notes>.
4. Αράμπαλης, Ευάγγελος Γ. Βιβλιοθήκες και νέοι: Εισήγηση στο Διεθνές Συνέδριο «Οι βιβλιοθήκες στην υπηρεσία του πολίτη» (Αθήνα, Ινστιτούτο Goethe: 2-4 Ιουνίου 2003). E-mail to: (noriapoliti@yahoo.com). 2003 Oct. 25.
5. Πατραγκού, Π.; Ζωντανός, Κ., Ταραμόπουλος, Α., and Φράγκου-Μπάτσιου, Ά. Υπηρεσίες ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών για τυφλούς και άτομα με περιορισμένη όραση: Η εμπειρία της βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Μακεδονίας από το ευρωπαϊκό πρόγραμμα ACCELERATE. Σύνδεση ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών με την εκπαιδευτική διαδικασία: Πρακτικά 9ου Πανελληνίου Συνεδρίου Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών; Αθήνα. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβειο Πολυτεχνείο. Κεντρική Βιβλιοθήκη; 2002; c2002: pp. 25-34. ISBN: 960-87345-0-9.
6. Μάντση, Κ. and Πρασσάς, Π. Χρήση των βιβλιοθηκών από άτομα με προβλήματα όρασης. Βιβλιοθήκες Και Πληροφόρηση. 2002; (iss. 15): p. 49.
7. Στεφανίδης, Φίλιππος. Πληροφορίες [Web Page]. Accessed 2003 Oct. 25. Available at: <http://www.specialeducation.gr>.
8. Αναπηρία Τώρα. Αναπηρία Τώρα: <http://www.disabled.gr/> η πρώτη ελληνόγλωσση online βιβλιοθήκη [Web Page]. Accessed 2003 Oct. 25. Available at: <http://www.disabled.gr/profile-gr.htm>.
9. Τασιοπούλου, Ασπασία (aspasia@libver.gr). Υπηρεσίες της Δημοτικής Βιβλιοθήκης Βέροιας. E-mail to: (noriapoliti@yahoo.com). 2003 Oct. 22.

*Η Νώρα Πολίτη
είναι βιβλιοθηκονόμος*

